

الگوی سیستمی مدیریت راهبردی هویت ملی

دکتر حسین رحمان سرشت*

محبوبه حبیبی بدرآبادی**

دکتر سید عبدالجابر قدرتیان***

چکیده

تقویت و تحکیم انسجام ملی مستلزم شناخت دقیق چگونگی شکل‌گیری هویت ملی و بهره‌گیری از این شناخت در جهت ترویج مفاهیم و ارزش‌های وحدت‌آفرین در بین اقشار مختلف جامعه است. بر همین اساس، مقاله حاضر کوشیده است پس از مرور و تعمق در مفهوم هویت ملی و شناسایی عوامل موثر بر فرآیند شکل‌گیری آن، مجموعه ابزارهای موثر بر تکوین هویت ملی را در قالب الگویی نظام‌مند، مستخرج از مبانی و مفاهیم تئوری‌های سازمان، برای مدیریت راهبردی هویت ملی ارائه دهد. برای تحقق این هدف، ابتدا اجزاء الگوی مدیریت هویت ملی بر پایه مروری بر پیشینه موضوع شناسایی شد و سپس نحوه ارتباط این عناصر بر مبنای نظر خبرگان و با استفاده از تکنیک دیماتل مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به نتایج، از میان عناصر مدیریت راهبردی هویت ملی، دو عامل "پیشینه تاریخی" و "عوامل محیطی" (قومی، ملی، و بین‌المللی) در مقایسه با دیگر عوامل اثر بیشتری بر تقویت نگرش و رفتار ملی‌گرایانه دارند. به علاوه رسانه‌های رسمی، نظام آموزش و پرورش، خانواده و دوستان به عنوان ابزار جامعه‌پذیری هویت و بخشی از نظام مدیریت هویت ملی شناسایی شدند.

واژه‌های کلیدی: هویت ملی، مدیریت راهبردی هویت ملی، جامعه‌پذیری هویت

* استاد مدیریت، دانشگاه علامه طباطبایی

** نویسنده مسئول - دانشجوی دکتری مدیریت بازرگانی دانشگاه علامه طباطبایی Mah_habibi@atu.ac.ir

*** استادیار مدیریت، دانشگاه کاشان

مقدمه

هویت ملی به عنوان یکی از گرایش‌های هویتی فردی، بنیاد شکل‌گیری ملت محسوب می‌شود. به همین دلیل، مفهوم هویت ملی و ابعاد و آثار آن همواره مورد توجه پژوهشگران بوده است. اما تاکنون در مطالعات، به نحوه مدیریت هویت ملی پرداخته نشده است. این در حالی است که بحران‌های بالقوه هویتی ناشی از پدیده جهانی شدن و آثار سوء آن بر فرهنگ ملی، موضوع مدیریت هویت ملی را حائز توجه می‌سازد. غالب این بحران‌ها در تفاوت و تعارض ویژگی‌های خاص هویت ایرانی (جمع‌گرائی، ایمان محوری، تحقیر جسم و برتری دادن به جهان ابدی، ازلی و یا اخلاقی- مذهبی و خدا محوری) و اصول هویتی حاکم بر دنیای غرب (فردیت، خردگرائی، گیتی‌گرائی و انسان محوری) ریشه دارند (حافظ نیا، کاویانی راد، کریمی پور، طاهر خانی، ۱۳۸۵: ۱۳). تعارض عوامل هویتی می‌تواند به تقابلهایی در هویت فردی و کنش اجتماعی و در پی آن بحران هویتی منجر شود (درخشه و جعفر پور، ۱۳۸۸: ۶۷). بنابراین، تفاوت مبانی هویت ایرانی و ارزش‌ها و هنجارهای حاکم بر دنیای مدرن می‌تواند سرمنشاء بروز بحران‌های هویتی برای جامعه ایرانی گردد. این امر بیانگر اهمیت و ضرورت بررسی روند شکل‌دهی به هویت ملی و آسیب و انحراف‌های احتمالی آن است.

پاسخ به تهدیدات و بحران‌هایی که انسجام هویت ملی را تهدید می‌کند، مستلزم بهره‌گیری از ابزارها و شیوه‌هایی مناسب برای تحکیم هویت ملی است. شناخت ابزارها و شیوه‌های مذکور به مدیران فرهنگی جامعه امکان می‌دهد تا به گونه‌ای فعال روند شکل‌گیری هویت ملی را مدیریت و مفاهیم و ارزش‌های وحدت‌آفرین را در بین اقشار مختلف جامعه ترویج کنند. تحقیقات پیشین انجام شده در کشور، تأثیر ابزاری چون رسانه‌های جمعی (نیازی و شفاهی مقدم، ۱۳۹۱؛ قزلسفلی، ۱۳۸۸؛ ساعی، ۱۳۸۸) نظام آموزشی (صالحی و شکیبایان، ۱۳۸۶؛ خدایار و فتحی، ۱۳۸۷) و خانواده (حقیقتیان، غضنفری و اکبرآبادی، ۱۳۹۰؛ زارع شاه آبادی و اکبری، ۱۳۹۱) را بر هویت ملی مورد مطالعه و تایید قرار داده‌اند. با این وجود تا کنون تحقیقی برای شناخت تمامی عناصر دخیل در شکل‌گیری هویت ملی و تبیین الگوی ارتباط این عناصر انجام نگرفته است. این مقاله بر آن است تا با مروری بر مفهوم هویت ملی و شناسایی عوامل موثر بر فرآیند شکل‌گیری آن، به این پرسش‌ها پاسخ دهد که نظام مدیریت هویت ملی از چه عواملی تشکیل شده و نحوه ارتباط و اثرگذاری متقابل این عوامل چگونه است.

پیشینه پژوهش

مفهوم هویت ملی

هویت در معنای فلسفی آن عبارت است از هر آن چه که چیزی را به آن چه که هست تبدیل می‌کند و در اساس یک ویژگی ذهنی است که ریشه در فهم کنشگر از خود دارد (سلیمی، ۱۳۸۶ به نقل از ونت، ۱۳۸۴: ۳۷). هویت به عنوان امری اجتماعی، دارای طبقه‌بندی‌هایی متعدد است که مهم‌ترین آنها "هویت فردی" و "هویت جمعی" است. هویت فردی، نوعی آگاهی است که فرد در فرایند اجتماعی شدن و تعامل با دیگران در مورد خود کسب می‌کند. این خود آگاهی بخشی از نظام شخصیتی و واسطه‌ی دنیای درونی و برونی فرد است و رابطه‌ی او را با خود و دیگران تنظیم و هدایت می‌کند. این نوع هویت، معرف استقلال شخصی است. هویت جمعی معرف احساس تعلق فرد به گروه‌های اجتماعی نظیر خانواده، طبقه اجتماعی، قوم، ملت و تعهد به آنهاست. این نوع هویت که بطور معمول با ضمیر جمع (ما) بیان می‌شود، رابطه فرد را با گروه‌های اجتماعی تنظیم می‌کند (عبداللهی و حسین بر، ۱۳۸۱: ۱۰۷). هویت ملی، احساس وفاداری و تعلق به عوامل و نمادهای مشترکی در اجتماع ملی و در میان مرزهای تعریف شده سیاسی است که با نمادهای متمایز کننده‌ای چون سرزمین، آداب، مناسک، تاریخ و زبان را در بر می‌گیرد (یوسفی، ۱۳۸۰ به نقل از معقولی، شیخ محمدی، قبادی، ۱۳۹۲: ۱۱۸).

هویت ملی پدیده‌ای چند بعدی است و حفظ و تحکیم آن موکول به فراهم آمدن مجموعه‌ای به هم پیوسته از شرایط و عوامل خرد و کلان داخلی و خارجی است. این عوامل و شرایط باید در قالب دیدگاهی جامع و برنامه‌ریزی همه جانبه و متوازن مورد نظر قرار گیرند (عبداللهی، ۱۳۸۹). هویت ملی به عنوان عامل ایجاد حس تعلق میان افراد جامعه، بر پایه تفاوت میان "ما" و "دیگران" شکل می‌گیرد. اما اینکه چه کسی در گروه ما جا می‌گیرد و چه کسی در آن نمی‌گنجد، با توجه به برنامه‌های از پیش تعیین شده و بسترها و ساختارهای مربوط به آن تغییر می‌کند (Sahin, 2011: 590). بنابراین مدیریت فرآیند شکل دادن هویت ملی مستلزم بررسی دقیق‌تر عوامل موثر در شکل دادن هویت ملی و ویژگی‌های آن است.

جامعه‌پذیری و هویت ملی

هویت ملی، در گروه هویت‌های اجتماعی مبتنی بر فرد^۱ جای می‌گیرد. بنابراین از آنجاکه در هویت مبتنی بر فرد، شکل‌گیری هویت از طریق درونی‌سازی تجربیات ناشی از فرآیند جامعه‌پذیری، رخ می‌دهد (Berewer, 2001:117) در شکل‌دهی به هویت ملی نیز باید بر همین فرآیند تکیه کرد. فرآیند جامعه‌پذیری گروهی عبارتست از آموزش اعضاء جامعه در مورد مجموعه‌ای هدف‌های رفتاری، ارزش‌ها و دیدگاه‌های مربوط به تاریخ و میراث جمعی. طی این فرآیند جنبه‌های مختلف هویت ملی چون فرهنگ، تاریخ، زبان، مذهب و ... به افراد منتقل می‌شود (Moua and Lamborn, 2008). بنابراین، هویت، به عنوان آخرین هویت اکتسابی فرد، طی فرآیند جامعه‌پذیری کسب می‌شود (معقولی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۹). اجرای برنامه هدفمند جامعه‌پذیری مستلزم بکارگیری ابزار است که انتقال دیدگاه‌ها، هنجارها و ارزش‌های مورد نظر و نهادینه‌سازی آن‌ها در اجتماع را ممکن سازد. تحقیقات، عوامل زیر را به عنوان ابزار جامعه‌پذیری هویت معرفی می‌نمایند:

- ❖ خانواده و والدین: خانواده به عنوان شالوده حیات اجتماعی، نخستین جایگاه و کانون اصلی جامعه‌پذیری فرد محسوب می‌شود (زارع شاه آبادی و صادقی، ۱۳۹۱: ۱۴). خانواده ضمن انتقال ارزش‌ها و نگرش‌ها به افراد بر توجه و علاقه آنان به گروه، اثر می‌گذارد (Xu, Shim, Lotz & Almeida, 2004: 98).
- ❖ دوستان: نیاز به تعلق به دوستان، دلیلی برای پذیرش هویت جدید است. این اثر با حرکت از کودکی به نوجوانی و جوانی و با افزایش میل فرد به استقلال طلبی، افزایش می‌یابد (Joseph and Hunter, 2011).
- ❖ رسانه: رسانه، نقشی کلیدی در شکل‌دهی به تصویر ملت از خود به عنوان جامعه‌ای معنادار و منسجم، دارد (Polonska-Kimunguyi and Kimunguyi, 2001: 508). رسانه‌ها، استانداردهای اجتماعی و الگوهایی عام از مفاهیمی کلیدی چون "قدرت" را به جامعه ارائه می‌دهد و اطلاعات اولیه برای حسگری مفاهیمی چون اقلیت و ملیت را فراهم می‌آورد (Kellner, 1995:1).
- ❖ نظام آموزشی: نیرویی قوی برای شکل‌دهی به هویت افراد، ایجاد تغییرات اجتماعی و همگون‌سازی جامعه است (Joshee, 2003: 129; Ullah, 2012: 215) و به

ایجاد توافقی کلی نسبت به آنچه رهبران سیاسی مشروع می‌دانند و تبدیل آن به بخشی از هویت ملی کمک می‌کند (Waters & Leblanc, 2005: 131).

❖ نمادهای فیزیکی و شهری: پیوند هویت و مکان در قالب اصطلاح "هویت-مکان" تعریف می‌شود که به تبیین آثار باورها و احساسات ناشی از زندگی در یک محل مشخص، در شکل‌گیری هویت فرد می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه هویت یک مکان به زیر ساخت هویت فردی بدل می‌شود (Proshansky & Fabian, 1987: 26).

رهبران اجتماعی و گفتمان هویت ملی

هویت جمعی به خلق نظمی اجتماعی بر پایه ارزش‌ها و باورهای مشترک منجر می‌شود. این امر مستلزم وجود رهبرانی است که چشم‌اندازی مشخص را به جامعه عرضه و آنان را در مسیر این چشم‌انداز هدایت کنند (Drury & Reicher, 2005: 42). به همین دلیل از دیدگاه نظریه‌پردازان (به ویژه ابزارگرایان) اقدامات رهبران اجتماعی برای جامعه‌پذیر ساختن افراد بر اساس هنجارهایی خاص، بر هویت ملی اثر می‌گذارد (Coe & Neumann, 2011: 822). در تبیین جایگاه رهبران اجتماعی در شکل‌گیری گفتمان هویت ملی باید به آثار پیروان بر رهبران نیز توجه کرد. رهبران اجتماعی به منظور شکل دادن به هویت جمعی افراد، در یک بستر اجتماعی خاص، تفسیری از معنای "ما" و ویژگی‌های آن به آحاد جامعه عرضه می‌دارند. بنابراین رهبران از دو جهت به پیروان وابسته‌اند؛ نخست از آن جهت که پیروان جمع خود را به عنوان یک "ما" باور کنند و دیگر آنکه تفسیر رهبران از این "ما" را مرجع عمل قرار دهند. پیروان نیز به رهبران وابسته‌اند، زیرا رهبران می‌توانند درک عمومی موجود از "ما" را به یک برنامه عملیاتی مشخص، تبدیل و به این ترتیب قدرت اجتماعی لازم برای اثربخش ساختن حرکت‌های اجتماعی را ایجاد کنند (Turner, 2005: 15). به این ترتیب، هر دو گروه رهبران و پیروان نقشی فعال در شکل‌گیری هویت ملی دارند.

الگوی مدیریت هویت ملی

برنامه مدیریت هویت ملی می‌تواند محتوا و هدف‌های مختلفی همچون صورت‌بندی مجدد هویت ملی یا دادن (سلب) بار عاطفی به برخی از مفاهیم را پی بگیرد (Stinson, 2009: 14). اما فارغ از تعریف هویت ملی و اجزای آن، شکل‌دهی به هویت ملی مستلزم بهره‌گیری از نظام مدیریتی مناسب در چارچوب سیستمی پیچیده است که با

بکارگیری منابع موجود در بستر تاریخی و محیطی خاص، برای دستیابی به نتایج معین تلاش کند. رحمان‌سرشت و حبیبی (۱۳۹۱) بر همین اساس کوشیده‌اند عوامل موثر بر هویت ملی و نتایج حاصل از تقویت آن را در کنار ابزار جامعه‌پذیری به الگویی نظری برای مدیریت هویت ملی بدل سازند. در تبیین این الگو از مدل سیستمی مدیریت استفاده شده است که بر اساس آن یک سیستم هماهنگ، اجزایی شامل کار، افراد و ساختار و فرآیندهای رسمی و غیر رسمی لازم برای تحقق راهبردها را در بر می‌گیرد (nadler & Tushman, 1989). اجزای این مدل عبارتند از:

◀ ورودی‌ها

بستر محیطی موجود، تاریخچه عملکرد نظام مدیریت و منابعی چون کارکنان، فناوری‌ها، اطلاعات، سرمایه و ... موجود؛ ورودی‌های سیستم را تشکیل می‌دهند. بر این اساس ورودی‌های نظام مدیریت هویت ملی عبارتند از:

- محیط: پاره محیط‌های فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و به ویژه سیاسی حاکم بر کشور در کنار پاره محیط‌های قومی و شرایط جغرافیایی و ویژگی‌های محیط بین‌الملل، عوامل محیطی موثر بر هویت ملی محسوب می‌شود.
- تاریخچه: تاریخ سرزمین به عنوان کشور دارای هویت ملی مشخص، در کنار مجموعه اقدامات و تجربیات قبلی در زمینه شکل دهی به هویت ملی، تاریخچه نظام مدیریت هویت ملی را تشکیل می‌دهد.
- منابع: منابع انسانی و مالی و فناوری‌های مناسب در کنار حمایت نظام فکری و سیاسی حاکم از منابع اصلی نظام مدیریت هویت ملی به شمار می‌آیند.

◀ راهبرد (استراتژی):

برای برنامه مدیریت هویت ملی می‌توان هدف‌هایی چون صورت‌بندی مجدد هویت ملی بر مبنای اولویت‌های ملی و یا سلب/اعطا بار عاطفی به برخی مفاهیم در نظر گرفت و متناسب با اولویت‌های موجود، راهبردهایی برای نظام مدیریت هویت ملی برگزید.

◀ خروجی‌ها:

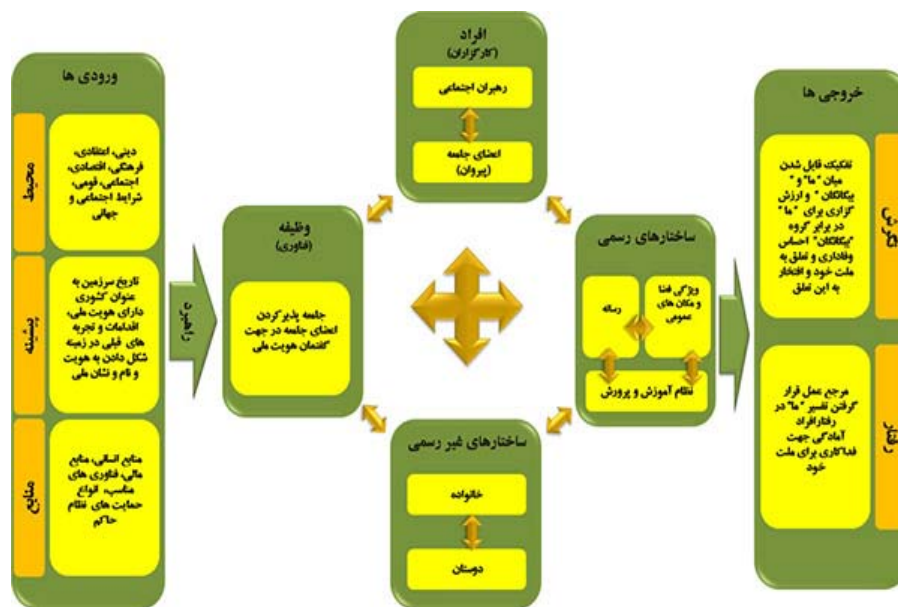
شکل‌گیری هویت ملی در بعد اجتماعی به شکل‌گیری یک مفهوم "ما" ملی منجر می‌شود که افراد خود را منتسب و متعهد به آن می‌دانند. در بعد سیاسی، هویت ملی منجر به علاقه و تعهد به نظام سیاسی کشور می‌شود و از بعد جغرافیایی هویت ملی احساس وفاداری و تعلق به آب و خاک را در پی دارد. آگاهی از پیشینه تاریخی کشور و احساس

تعلق به آن و پایبندی به ارزش‌ها، هنجارها و سایر میراث فرهنگی را نیز باید از آثار تاریخی و فرهنگی هویت ملی دانست (معقولی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۱۹-۱۲۱)

◀ فرآیند پردازش:

داده‌ها طی فرآیند پردازش به ستاده‌ها تبدیل می‌شوند. طراحان سیستم در انتخاب اجزاء فرآیند پردازش، باید گزینه‌هایی را انتخاب کنند که به شکلی بهره‌ور کسب دستاوردها را ممکن سازد. اجزای اصلی این فرآیند عبارتند از:

- کار: این مفهوم بیانگر فعالیت محوری سیستم برای تحقق هدف‌های راهبردی و دلیل اصلی وجود سیستم است. هر تحلیلی باید با شناخت فعالیت محوری (کار) سیستم آغاز شود. در نظام مدیریت هویت ملی، جامعه‌پذیر ساختن افراد در جهت تحقق هویت ملی، کار اصلی، تلقی می‌شود؛ زیرا برنامه مدیریت هویت ملی، از روش جامعه‌پذیری برای شکل دهی به هویت افراد بهره می‌گیرد.
- افراد: افراد (کارگزاران سیستم) مسئولیت پیشبرد فعالیت محوری را بر عهده دارند. بنابراین رهبران اجتماعی باید کارگزار اصلی نظام مدیریت هویت ملی دانست. زیرا ایشان گفتمان هویت ملی را ایجاد و اعضای جامعه را در جهت این گفتمان جامعه‌پذیر می‌سازند. پیروان (آحاد جامعه) نیز در پذیرش رهبران و همراهی با آراء ایشان، نقشی فعال دارند. بنابراین پیروان نیز از کارگزاران اصلی این نظام محسوب می‌شوند.
- ساختار رسمی: هر سیستم برای هماهنگ‌سازی افراد و فعالیت‌ها، دست به تعریف ساختارها و فرآیندهای رسمی می‌زند که بطور مستقیم توسط مدیران ایجاد و کنترل می‌شود. جامعه‌پذیری، فعالیت محوری نظام مدیریت هویت ملی است. ساختارهای این نظام نیز باید حول ابزار جامعه‌پذیری و سازوکارهای بهره‌گیری از آن سامان یابد. بر این اساس رسانه‌ها و نظام آموزش و پرورش در کنار ویژگی‌های فضاهای شهری و عمومی، ساختارهای رسمی به شمار می‌آیند که در اختیار رهبران اجتماعی قرار دارند.
- ساختار غیررسمی: ساختار غیررسمی، موازی با ساختارهای رسمی بر الگو ارتباطی افراد، سیاست‌ها، ارزش‌ها و هنجارهای اعضای و ساختارهای رسمی اثر می‌گذارد. دوستان و خانواده در گروه سازمان‌های غیررسمی جای می‌گیرند.

شکل ۱: الگوی مدیریت راهبردی هویت ملی (رحمان سررست و حبیبی، ۱۳۹۱: ۱۶۲)

در مورد ابزارهای جامعه پذیری باید به این نکته توجه کرد که بر اساس نتایج تحقیقات مختلف، پیام‌های ارسال شده توسط هر یک از این ابزار، بر پیام‌های دیگر ابزار اثر می‌گذارند. بنابراین این ابزار را (اعم از آنکه در ساختارهای رسمی جای بگیرند یا ساختار غیررسمی) باید در تعامل با یکدیگر مورد توجه قرار داد و مدیریت کرد.

سوالات پژوهش

در این پژوهش برای تبیین الگوی مدیریت هویت ملی ابتدا ارتباط میان اجزاء اصلی نظام هویت ملی مطالعه شد. سپس با تمرکز بر فرآیند پردازش، به عنوان بخشی کلیدی از نظام هویت ملی که ابزارهای جامعه پذیری را در خود جای می‌دهد، ارتباط عناصر این بخش را به طور خاص بررسی شد. بر این اساس پژوهش حاضر کوشیده است به سوالات ذیل پاسخ گوید:

- چه ارتباطی میان عوامل اصلی نظام مدیریت هویت ملی وجود دارد؟
- چه ارتباطی میان عناصر "فرآیند پردازش" نظام مدیریت هویت ملی وجود دارد؟

روش شناسی

برای آزمون الگوی نظری این تحقیق بر دیدگاه های خبرگان مطرح در زمینه هویت ملی تکیه شده است. به این منظور، پس از شناسایی خبرگان، پرسشنامه ای بین ۱۵ نفر از علما و پژوهشگران صاحب نام این حوزه توزیع که از این تعداد ۱۲ پرسشنامه باز گردانده شد. برای بررسی رابطه میان عوامل نظام مدیریت راهبردی هویت ملی، از روش دیماتل^۱ استفاده شد. این روش، با تکیه بر دیدگاه های خبرگان به بررسی روابط کیفی بین متغیرها می پردازد و با استفاده از آن می توان رابطه بین عوامل مختلف را با نگرشی جامع و سیستمی مورد بررسی قرار داد تا روابط غیر مستقیم بین عوامل نیز مشخص و در نهایت شدت واقعی رابطه بین عوامل نظام (حاصل از روابط مستقیم و غیرمستقیم) مشخص شود (اقتباس از اصغریپور، ۹: ۱۳۸۲-۱۳۳).

یافته ها

برای بررسی روابط میان عوامل اصلی نظام مدیریت هویت ملی، ابتدا نظر خبرگان در خصوص روابط مستقیم بین عوامل مدل با استفاده از طیف صفر تا پنج کسب شد. در گام بعد، محاسبات به تفکیک برای بررسی روابط میان سازه های اصلی نظام هویت ملی و سازه های مربوط به فرآیند پردازش نظام هویت ملی انجام شد.

◀ الف) بررسی ارتباط میان عوامل اصلی نظام مدیریت هویت ملی

ویژگی های تاریخی کشور، کارگزاران نظام هویت ملی، ویژگی های محیط، حمایت نظام سیاسی از نظام مدیریت هویت، ساختارهای رسمی و غیررسمی، منابع مادی و انسانی و حمایت های فرهنگی و سیاسی، ویژگی برنامه جامعه پذیری هویت ملی، نگرش افراد به ملیت خود و رفتار ملی گرایانه فرد؛ عناصر اصلی نظام هویت ملی به شمار می آیند.

برای بررسی ارتباط عناصر، ابتدا ماتریس^۸ M (جدول ۱) بر مبنای میانگین نظرات خبرگان در مورد شدت روابط عوامل، تشکیل شد. سپس با ضرب هر ورودی ماتریس در عکس بیشترین مجموع ردیفی آن (α) (عدد ۲۹.۴۴) ماتریس روابط نرمال (M) تشکیل شد.

جدول ۱: ماتریس M^۸

\hat{M}	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	α
۱	۰	۳.۶۷	۲.۳۳	۱.۵۶	۲.۲۲	۳	۲.۱۱	۲.۱۱	۱.۷۸	۲.۵۶	۲۱.۳۳
۲	۲.۸۹	۰	۲.۴۴	۲.۴۴	۲.۶۷	۳.۴۴	۲.۳۳	۲.۳۳	۱.۳۳	۲.۳۳	۲۲.۱۱
۳	۳.۳۳	۳.۵۶	۰	۳.۶۷	۳.۸۹	۳.۲۲	۳	۳	۱.۸۹	۳.۶۷	۲۹.۴۴
۴	۲.۸۹	۳.۲۲	۳.۵۶	۰	۴.۳۳	۲.۶۷	۳.۲۲	۳.۲۲	۱.۸۹	۳.۸۹	۲۸.۸۹
۵	۳.۴۴	۳.۲۲	۲.۶۷	۳.۳۳	۰	۲.۶۷	۳.۴۴	۳.۴۴	۲.۲۲	۳.۸۹	۲۸.۷۸
۶	۳.۸۹	۳.۸۹	۲.۶۷	۲.۱۱	۲.۱۱	۰	۳	۳	۱.۸۹	۲.۴۴	۲۵.۳۳
۷	۳.۴۴	۳.۳۳	۳	۳.۱۱	۳.۳۳	۳	۲.۶۷	۲.۶۷	۱.۴۴	۲.۵۶	۲۵.۸۹
۸	۳.۱۱	۳.۶۷	۲.۸۹	۳.۳۳	۳.۳۳	۴	۰	۰	۲.۳۳	۳.۳۳	۲۹.۴۴
۹	۳.۸۹	۳.۴۴	۲.۲۲	۲.۲۲	۲.۴۴	۳.۷۸	۳.۳۳	۳.۳۳	۰	۲.۶۷	۲۷.۳۳
۱۰	۲.۷۸	۲.۷۸	۲.۶۷	۳.۳۳	۳.۷۸	۲.۷۸	۲.۴۴	۲.۴۴	۲.۲۲	۰	۲۵.۸۹

پس از تشکیل ماتریس نرمال، با تشکیل ماتریس $M(I-M)^{-1}$ شدت مجموع روابط مستقیم بین عوامل محاسبه شد (جدول ۲).

جدول ۲: ماتریس شدت مجموع روابط مستقیم بین عوامل مدل

$M(I-M)^{-1}$	نگرش ملی گرایانه	رفتار ملی گرایانه	کارگزارن نظام	حمایت نظام سیاسی	ساختار رسمی	ساختار غیررسمی	جامعه پذیری	عوامل محیطی	پیشینه تاریخی	منابع ملی	R
نگرش ملی گرایانه	۰.۶۸	۰.۸۱	۰.۶۴	۰.۶۳	۰.۷۱	۰.۷۴	۰.۷۰	۰.۶۵	۰.۴۶	۰.۷۱	۶.۷۵
رفتار ملی گرایانه	۰.۷۹	۰.۷۳	۰.۶۷	۰.۶۸	۰.۷۶	۰.۷۸	۰.۷۳	۰.۶۹	۰.۴۷	۰.۷۳	۷.۰۴
کارگزارن نظام	۱.۰۲	۱.۰۶	۰.۷۸	۰.۹۱	۱	۰.۹۸	۰.۹۷	۰.۸۹	۰.۶۱	۰.۹۷	۹.۱۸
حمایت نظام سیاسی	۱	۱.۰۴	۰.۸۸	۰.۷۹	۱	۰.۹۶	۰.۹۶	۰.۸۹	۰.۶۱	۰.۹۶	۹.۰۸
ساختار رسمی	۱	۱.۰۳	۰.۸۴	۰.۸۸	۰.۸۶	۰.۹۵	۰.۹۶	۰.۸۹	۰.۶۱	۰.۹۵	۸.۹۸
ساختار غیررسمی	۰.۹۱	۰.۹۴	۰.۷۵	۰.۷۵	۰.۸۲	۰.۷۶	۰.۸۴	۰.۷۸	۰.۵۳	۰.۸۱	۷.۸۹
جامعه پذیری	۰.۹۲	۰.۹۵	۰.۷۸	۰.۸	۰.۸۸	۰.۸۸	۰.۷۷	۰.۷۹	۰.۵۴	۰.۸۴	۸.۱۴
عوامل محیطی	۱.۰۱	۱.۰۶	۰.۸۶	۰.۷۵	۰.۹۸	۱	۰.۹۷	۰.۸۰	۰.۶۲	۰.۹۵	۹.۱۶
پیشینه تاریخی	۰.۹۷	۰.۹۹	۰.۷۹	۰.۸	۰.۸۸	۰.۹۳	۰.۹۰	۰.۸۴	۰.۵۱	۰.۸۷	۸.۴۸
منابع ملی	۰.۹۱	۰.۹۴	۰.۷۸	۰.۸۱	۰.۹۰	۰.۸۸	۰.۸۷	۰.۷۹	۰.۵۶	۰.۷۶	۸.۲
J	۹.۲۰	۹.۵۶	۷.۷۷	۷.۹۴	۸.۷۹	۸.۸۸	۸.۶۸	۸.۰۰	۵.۵۱	۸.۵۶	

از میزان R و J (خروجی جدول ۲) می توان برای محاسبه شدت اثرگذاری و اثرپذیری و تعامل مولفه‌ها (جدول ۳) بهره گرفت. ستون R-J شدت اثرگذاری یک عامل را نشان می‌دهد. اگر میزان R-J مثبت باشد؛ عامل ماهیتی اثرگذار (نفوذگر) و اگر منفی باشد، ماهیتی اثرپذیر خواهد داشت. بر این اساس، از بین (۱۰) مولفه مورد بررسی (۵) مولفه دارای ماهیت اثرگذاری بوده و مولفه‌های علی به شمار می‌آیند (میزان R-J آنها مثبت است). در مقابل (۵) مولفه اثرپذیر هستند و معلول سایر مولفه‌ها محسوب می‌شوند. مولفه "پیشینه تاریخی" بیشترین اثرگذاری را بر سایر عناصر داراست و به عنوان "مهمترین عامل علی"^۱، برای پیشبرد عملکرد سیستم، از بالاترین اولویت برخوردار است. در مقابل "رفتار ملی گرایانه" که کمترین مقدار (R-J) را به خود اختصاص داده است، به شدت تحت تاثیر دیگر عناصر الگو قرار دارد و "مهمترین عامل اثرپذیر"^۲ به شمار می‌آید.

ستون R+J نشانگر میزان تعامل و ارتباط یک عامل با دیگر عوامل سیستم است. به این ترتیب عاملی که بیشترین میزان (R+J) را کسب کند، بیشترین تعامل را با دیگر اعضاء سیستم داشته و در محوریت سیستم قرار می‌گیرد با توجه به جدول (۴) مولفه "ساختار رسمی" از نظر مقدار (R+J) رتبه نخست را در بین سایر مولفه‌ها کسب کرده است. به این ترتیب می‌توان چنین نتیجه گرفت که این مولفه بیشترین تعامل را با سایر مولفه‌ها داراست و در مرکز مدل قرار می‌گیرد.

جدول ۳: ترتیب نفوذ عوامل مدل بر یکدیگر بر اساس نتایج حاصل از اجرای تکنیک دیماتل

عوامل	R عامل نفوذ ^۱ کننده	رتبه	J عامل تحت ^۲ نفوذ	رتبه	R+J شدت عامل	رتبه	R-J ماهیت عامل	رتبه
نگرش ملی‌گرایانه	۶.۷۵	۱۰	۹.۲	۲	۱۵.۹۵	۹	-۲.۴۵	۹
رفتار ملی‌گرایانه	۷.۰۴	۹	۹.۵۶	۱	۱۶.۶	۸	-۲.۵۴	۱۰
کارگزاران نظام	۹.۱۸	۱	۷.۷۷	۹	۱۶.۹۵	۴	۱.۴۱	۲
حمایت نظام سیاسی	۹.۰۸	۳	۷.۹۴	۸	۱۷.۰۲	۳	۱.۱۴	۴
ساختار رسمی	۸.۹۷	۴	۸.۷۹	۴	۱۷.۷۷	۱	۰.۱۹	۵
ساختار غیررسمی	۷.۸۹	۸	۸.۸۸	۳	۱۶.۷۶	۶	-۰.۹۹	۸
جامعه‌پذیری	۸.۱۴	۷	۸.۶۸	۵	۱۶.۸۲	۵	-۰.۵۴	۷
عوامل محیطی	۹.۱۶	۲	۸	۷	۱۷.۱۶	۲	۱.۱۶	۳
پیشینه تاریخی	۸.۴۷	۵	۵.۵۱	۱۰	۱۳.۹۹	۱۰	۲.۹۷	۱
منابع ملی	۸.۲	۶	۸.۵۶	۶	۱۶.۷۵	۷	-۰.۳۶	۶

عوامل اثرگذار نظام مدیریت هویت ملی را می‌توان از حیث شدت اثر در سه سطح و عوامل اثرپذیر را می‌توان در دو سطح مطابق جدول (۴) دسته‌بندی کرد.

جدول ۴: سطوح سازه‌های اصلی نظام هویت ملی بر اساس ماهیت نفوذ

عامل	سطح	ماهیت عامل
ویژگی‌های تاریخی کشور (قدمت سرزمین به عنوان کشور و اقدامات قبلی)	۱	اثرگذار
ویژگی‌های کارگزاران نظام هویت ملی (رهبران اجتماعی و اعضاء جامعه)	۲	
ویژگی محیط (فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، جغرافیایی و ویژگی اقوام)		
حمایت نظام سیاسی حاکم از نظام مدیریت هویت		
ساختارهای رسمی مدیریت هویت ملی (رسانه‌ها، نظام آموزشی و فضای عمومی)	۳	اثرپذیر
منابع مادی و انسانی و حمایت‌های فرهنگی و سیاسی، برای ایجاد نظام هویت ملی	۴	
ویژگی‌های برنامه جامعه‌پذیری هویت ملی		
عملکرد ساختارهای غیر رسمی مدیریت هویت ملی (خانواده و دوستان)	۵	
نگرش افراد به ملیت خود (احساس تعلق، وابستگی و افتخار فرد به ملت و ملیت خود)		
رفتارهای ملی‌گرایانه فرد (آمادگی فرد برای فداکاری در راه ملت و ملیت خود)		

۱-ستون R نشانگر میزان نفوذ یک عامل بر کل عوامل نظام است

۲-ستون J نشانگر میزان نفوذ پذیری یک عامل از عوامل دیگر می‌باشد.

◀ (ب) بررسی روابط علی بین سازه های فرعی بخش فرآیند نظام مدیریت هویت ملی عوامل تشکیل دهنده فرایند پردازش الگوی هویت ملی در جدول (۵) آمده است.

جدول ۵: معرفی سازه های فرعی بخش پردازش نظام هویت ملی

سازه اصلی	سازه های فرعی بخش پردازش نظام هویت ملی
ساختار رسمی	عملکرد رسانه های رسمی در شکل دهی به هویت ملی
	هماهنگی ویژگی فضاهای عمومی (مثلا مظاهر فیزیکی شهری) با هدف های نظام هویت ملی
کارگزاران	عملکرد نظام آموزش و پرورش در شکل دهی به هویت ملی
	رفتار، کردار و گفتار رهبران اجتماعی در شکل دهی و هدایت هویت ملی
ساختار غیر رسمی	ویژگی های فرهنگی و ارزشی اعضای جامعه (هویت پذیری، اطاعت، ادب ...)
	رابطه بزرگترها و والدین خانواده با جوانترها و فرزندان در جهت شکل دهی به هویت ملی
وظیفه	عملکرد گروه دوستان (همبازیها، همکلاسان، ...) در شکل دهی به هویت ملی
	ویژگی ها و هدف های گفتمان هویت ملی (ایجاد صمیمیت، انگیزه، تمایل به حل مشکل و...)

شدت مجموع روابط مستقیم و غیرمستقیم بین سازه های فرعی در ماتریس $M(I-M)^{-1}$ محاسبه شده و در جدول (۶) آمده است.

جدول ۶: ماتریس شدت مجموع روابط مستقیم و غیرمستقیم بین سازه های فرعی مدل

$M(I-M)^{-1}$	رسانه	فضاهای عمومی	نظام آموزش و پرورش	ویژگی رهبران	ویژگی پیروان	خانواده	دوستان	گفتمان هویت ملی	R
رسانه های رسمی	۰.۷۲	۰.۸۲	۰.۹۲	۰.۹۱	۱.۱۳	۰.۹۹	۱	۱.۱۳	۷.۶۳
فضاهای عمومی	۰.۵۸	۰.۴۷	۰.۶۲	۰.۶۲	۰.۷۸	۰.۶۶	۰.۶۷	۰.۷۹	۵.۱۹
نظام آموزش و پرورش	۰.۷۹	۰.۷۴	۰.۷۵	۰.۸۷	۱.۰۷	۰.۹۴	۰.۹۶	۱.۰۸	۷.۲۱
ویژگی رهبران	۰.۸۱	۰.۷۷	۰.۸۸	۰.۷۶	۱.۰۷	۰.۹۴	۰.۹۵	۱.۰۷	۷.۲۶
ویژگی پیروان	۰.۷۱	۰.۶۷	۰.۷۷	۰.۷۹	۰.۸۶	۰.۹	۰.۹۱	۱	۶.۶۱
خانواده	۰.۷	۰.۶۸	۰.۷۹	۰.۸۱	۱.۰۱	۰.۷۷	۰.۹۱	۱.۰۱	۶.۶۸
دوستان	۰.۶۳	۰.۶۲	۰.۷۱	۰.۷۱	۰.۹	۰.۸۰	۰.۶۹	۰.۹۱	۵.۹۷
گفتمان هویت ملی	۰.۸۲	۰.۷۸	۰.۸۸	۰.۹	۱.۰۹	۰.۹۶	۰.۹۷	۰.۹۶	۷.۳۶
J	۵.۷۸	۵.۵۶	۶.۳۱	۶.۳۸	۷.۹	۶.۹۷	۷.۰۶	۷.۹۶	۵.۵۶

ترتیب اثرگذاری و اثرپذیری عوامل "فرآیند پردازش" نظام مدیریت هویت ملی در جدول (۷) آمده است. (۳) مولفه دارای ماهیت اثرگذاری بوده و مولفه های علی به شمار می آیند. مولفه "رسانه های رسمی" بیشترین اثرگذاری را بر سایر عناصر داراست و

"مهمترین عامل علی" است. در مقابل "ویژگی پیروان" کمترین مقدار (R-J) را به خود اختصاص داده است و "مهمترین عامل اثرپذیر" است. به علاوه مولفه "گفتمان هویت ملی" با کسب رتبه نخست از نظر مقدار (R+J) بیشترین تعامل را با سایر مولفه‌ها داراست و در مرکز مدل قرار می‌گیرد.

جدول ۷: ترتیب نفوذ عوامل مدل بر یکدیگر بر اساس نتایج حاصل از اجرای تکنیک دیماتل

رتبه	R-J	رتبه	R+J	رتبه	J	رتبه	R	عوامل
۱	۱.۸۵	۶	۱۳.۴	۷	۵.۷۸	۱	۷.۶۳	رسانه های رسمی
۵	-۰.۳۶	۸	۱۰.۷۵	۸	۵.۵۶	۸	۵.۱۹	فضاهای عمومی
۲	۰.۹	۵	۱۳.۵۱	۶	۶.۳۱	۴	۷.۲۱	نظام آموزشی
۳	۰.۸۸	۴	۱۳.۶۴	۵	۶.۳۸	۳	۷.۲۶	ویژگی رهبران
۸	-۱.۲۹	۲	۱۴.۵۱	۲	۷.۹	۶	۶.۶۱	ویژگی پیروان
۴	-۰.۲۹	۳	۱۳.۶۵	۴	۶.۹۷	۵	۶.۶۸	خانواده
۷	-۱.۰۹	۷	۱۳.۰۳	۳	۷.۰۶	۷	۵.۹۷	دوستان
۶	-۰.۶	۱	۱۵.۳۳	۱	۷.۹۶	۲	۷.۳۶	گفتمان هویت ملی

عناصر فرآیند پردازش را می‌توان از حیث شدت اثرگذاری و اثرپذیری در قالب جدول (۸) دسته‌بندی کرد.

جدول ۸: سطوح سازه‌های فرعی نظام هویت ملی بر اساس میزان اثرگذاری و اثرپذیری

ماهیت عامل	سطح	عامل	R-J
اثرگذار	۱	عملکرد رسانه های رسمی در شکل دهی به هویت ملی	۱.۸۵
	۲	عملکرد نظام آموزش و پرورش در شکل دهی به هویت ملی	۰.۹۰
		رفتار و گفتار رهبران اجتماعی در شکل دهی و هدایت هویت ملی	۰.۸۸
اثرپذیر	۳	رابطه بزرگترها و والدین با فرزندان در جهت شکل دهی به هویت ملی	-۰.۲۹
		هماهنگی ویژگی فضاهای عمومی با هدف های نظام هویت ملی	-۰.۳۶
	۴	ویژگی ها و هدف های گفتمان هویت ملی (ایجاد صمیمیت، انگیزه و...)	-۰.۶۰
		عملکرد گروه دوستان در شکل دهی به هویت ملی	-۱.۰۹
		ویژگیهای فرهنگی و ارزشی اعضای جامعه (هویت پذیری، اطاعت، ادب...)	-۱.۲۹

نتیجه گیری و پیشنهادها

مواجهه اثربخش مدیران فرهنگی جامعه با مخاطرات و بحران‌هایی که انسجام هویت ملی را تهدید می‌کند مستلزم سیاستگذاری صحیح و بهره‌گیری از ابزارها و شیوه‌هایی مناسب برای تقویت و تحکیم هویت ملی است. به بیان دیگر، حفظ و تحکیم هویت ملی موکول به فراهم آمدن مجموعه‌ای شرایط و عوامل در قالب دیدگاهی جامع و برنامه‌ریزی همه جانبه و متوازن است. این برنامه‌ها، فارغ از هدف‌ها و محتوا، از فرآیند جامعه‌پذیری و در پی آن ابزار واحدی شامل خانواده، دوستان، گفتمان سیاسی حاکم، رسانه‌ها و سیستم آموزشی، برای هویت بخشی به افراد جامعه بهره می‌برند.

در پژوهش حاضر از مدل ندلر و توشمن (۱۹۸۹) جهت تبیین نظام مدیریت هویت ملی استفاده شد. بر این اساس ورودی‌ها، خروجی‌ها، وظیفه اصلی، کارگذاران، ساختارها و فرآیندهای رسمی و غیررسمی مورد نیاز برای شکل‌دهی به هویت ملی شناسایی و نحوه ارتباط آنها با یکدیگر در چارچوب الگوی راهبردی هویت ملی تبیین شد.

آزمون الگوی ارائه شده در این تحقیق با استفاده از روش دیماتل نیز موید روابط پیچیده میان عوامل اثرگذار بر شکل‌گیری هویت ملی و بیانگر ضرورت توجه همزمان به تمامی عوامل این الگوست. نتایج اجرای روش دیماتل در بخش اول حاکی از آن است که در میان سازه‌های اصلی الگوی هویت ملی، عامل "پیشینه تاریخی" بیش از سایر عوامل بر شکل‌گیری هویت ملی اثر دارد. کارگزاران نظام، عوامل محیطی، و حمایت نظام سیاسی حاکم، از نظر اثرگذاری در رده‌های بعدی قرار می‌گیرد. از سوی دیگر، خروجی‌های نظام هویت ملی، یعنی نگرش ملی‌گرایانه و رفتار ملی‌گرایانه، جزء عوامل اثرپذیر مدل و بشدت تحت تاثیر سایر عوامل مدل است. نتایج بیانگر آن است که در میان سازه‌های فرعی الگوی هویت ملی، "رسانه‌های عمومی" بیش از سایر عوامل بر نظام مدیریت هویت ملی اثر می‌گذارد. دو عامل "نظام آموزش و پرورش" و "ویژگی‌های رهبران اجتماعی"، از نظر اثرگذاری بر ارتقای هویت ملی، در رده‌های بعدی جای می‌گیرند. در مقابل دو عامل "عملکرد دوستان" و "ویژگی‌های اعضای جامعه" جزء عوامل اثرپذیر محسوب می‌شوند که بیشتر تحت تاثیر سایر عوامل هستند.

در مجموع از دیدگاه خبرگان، برای ارتقای خروجی نظام هویت ملی (نگرش ملی‌گرایانه و رفتار ملی‌گرایانه) دو دسته عوامل دارای اهمیت کلیدی هستند. دسته اول شامل دو عامل "پیشینه تاریخی" و "عوامل محیطی" (قومی، ملی، و بین‌المللی) است. این دو

عامل در گروه ورودی‌های نظام هویت ملی قرار می‌گیرد و به همین دلیل کمتر می‌توان به صورت مستقیم آن‌ها را مدیریت کرد و یا تغییر داد. دسته دوم چهار عامل " رسانه های رسمی"، "نظام آموزش و پرورش"، "ویژگی های رهبران اجتماعی" و "حمایت نظام سیاسی حاکم" را در بر می‌گیرد. سه عامل نخست در گروه عوامل بخش فرآیند نظام هویت ملی و آخرین عامل به ورودی‌های این نظام تعلق دارد، اما وجه مشترک تمامی این عوامل آن است که آنها را می‌توان به طور مستقیم مدیریت کرد. بنابراین به سیاستگذاران عرصه هویت ملی پیشنهاد می‌شود که در برنامه‌ریزی‌های خود، این چهار عامل را به عنوان مهم ترین ابزار هدایت و شکل‌دهی به هویت ملی جامعه مد نظر قرار دهند.

الگوی تبیین شده در این تحقیق و نتایج حاصل از کسب نظر خبرگان نشان می‌دهد که تمامی ابزارهای جامعه‌پذیری و ساختارهای رسمی و غیر رسمی دخیل در فرآیند شکل‌دهی به هویت ملی بر یکدیگر اثر می‌گذارد. به همین دلیل برای رسیدن به مقصودی خاص (ترویج یک محتوای هویتی مشخص) همزمان باید تمامی این عوامل مورد توجه قرار گیرد. عدم هماهنگی میان این اجزاء می‌تواند تحقق هدف کلی سیستم را با چالش روبرو سازد. بنابراین مدیران عرصه فرهنگی کشور باید ترکیب مناسبی از ساختارهای رسمی و غیررسمی را برای انتقال و نهادینه‌سازی پیام هویتی مطلوب نظر خود به کارگیرند و بکوشند تمامی اجزاء سیستم را با یکدیگر هماهنگ سازند.

منابع فارسی

- ۱- اصغرپور، محمد جواد. (۱۳۸۲). تصمیم گیری گروهی و نظریه بازی ها با نگرش تحقیق در عملیات. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- ۲- حافظ نیا، محمدرضا، کاویانی راد، مراد، کریمی پور، یدالله، طاهر خانی، مهدی (۱۳۸۵). تأثیر جهانی شدن بر هویت ملی (مطالعه موردی: دانشجویان دانشگاه‌های دولتی شهر تهران). جغرافیا ژئوپلیتیک، شماره ۶ و ۵، ص ۱-۲۱.
- ۳- حقیقتیان منصور، غضنفری احمد، تکه اکبرآبادی پروانه (۱۳۹۰). هویت ملی و برخی عوامل موثر بر آن در بین دانش آموزان مقطع متوسطه اصفهان. جامعه شناسی کاربردی. ۲۲(۱) (پیاپی ۴۱): ۷۱-۸۲.
- ۴- خدایار ابراهیم و فتحی اعظم (۱۳۸۷). هویت ملی در کتاب های درسی آموزش و پرورش مورد مطالعه: دوره متوسطه. طالع‌ت ملی؛ ۹(۳) (۳۵): ۲۷-۵۲.
- ۵- درخشه، جلال و جعفرپور، رشید (۱۳۸۸)، مدیریت بحران های هویتی در ایران. فصلنامه خط اول، سال سوم، شماره ۱۰، ص ۵۵-۷۶.
- ۶- رحمان سرشت، حسین و حبیبی بدرآبادی، محبوبه (۱۳۹۱). الگوی راهبردی مدیریت هویت ملی. تحقیق منتشر نشده، دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۷- زارع شاه آبادی، اکبر و صادقی، شیوا (۱۳۹۱). خانواده و هویت ملی؛ بررسی موردی دانش آموزان شهر یزد. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره پنجم، شماره ۲، صص ۶۵-۸۷.
- ۸- ساعی، منصور (۱۳۸۹). بازنمایی ابعاد تاریخی و سیاسی هویت ملی در تلویزیون جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی سریال های تلویزیونی تاریخی در سه دهه پس از انقلاب اسلامی ایران). پژوهش سیاست نظری. زمستان ۱۳۸۸ و بهار ۱۳۸۹؛ (۷): ۱۱۳-۱۴۲.
- ۹- سلیمی، حسین (۱۳۸۶). نگرشی سازه انگارانه به هویت ملی در ایران. مطالعات ملی، ۸(۳۱)، ۳۱-۴۵.
- ۱۰- صالحی عمران ابراهیم و شکیبایان طنز (۱۳۸۶). بررسی میزان توجه به مولفه های هویت ملی در کتاب های درسی دوره آموزش ابتدایی. مطالعات ملی، ۸(۱) (۲۹): ۶۳-۸۴.
- ۱۱- عبدالمهدی محمد (۱۳۸۹). هویت ملی در ایران: فرا تحلیل مقاله های فارسی موجود. فصلنامه علوم اجتماعی پاییز ۱۳۸۹؛ (۵۰): ۱-۳۵.
- ۱۲- عبدالمهدی محمد و حسین بر، محمدعثمان (۱۳۸۱). گرایش دانشجویان بلوچ به هویت ملی در ایران. مجله جامعه شناسی ایران زمستان ۱۳۸۱؛ ۴(۴): ۱۰۱-۱۲۶.

- ۱۳- قاسمی، علی اصغر و ابراهیم آبادی، غلامرضا (۱۳۸۸) نسبت هویت ملی و وحدت ملی در ایران. فصلنامه راهبرد، سال بیستم، شماره ۵۹. صص ۱۰۷-۱۳۸
- ۱۴- قرلسفلی، محمدتقی (۱۳۸۸). رسانه و ساخت هویت ملی. فصلنامه سیاست- مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی؛ ۳۹(۳):۳۲۱-۳۳۸.
- ۱۵- معقولی، نادیا؛ شیخ مهدی، علی؛ قبادی، حسینعلی (۱۳۹۲). تحلیل جامعه شناسانه هویت ملی و مولفه های آن در فیلم های بهرام بیضایی. جامعه شناسی هنر و ادبیات. دوره ۵، شماره ۱، صص ۱۱۵-۱۳۴
- ۱۶- نیازی، محسن و شفایی مقدم، الهام (۱۳۹۱). بررسی تأثیر رسانه‌های جمعی در گرایش به هویت ملی (مطالعه موردی شهروندان شهرستان کاشان در سال ۱۳۹۰). مطالعات میان رشته ای در رسانه و فرهنگ؛ ۲(۱):۱۰۰-۱۲۷.

منابع انگلیسی

- 1-Brewer, M.B. (2001). The Many Faces of Social Identity: Implications for Political Psychology. *Political Psychology*, Vol.22, No., pp. 115-125
- 2-Brown, Bryan A(2004) . Discursive Identity: Assimilation into the Culture of Science and Its Implications for Minority Students. *JOURNAL OF RESEARCH IN SCIENCE TEACHING* VOL. 41, NO. 8, PP. 810-834
- 3-Coe, K., & Neumann, R. (2011). Finding foreigners in American national identity: Presidential discourse, people, and the international community. *International Journal of Communication*, 5, 819-840.
- 4-Drury, J. & Reicher, S. (2005). Explaining enduring empowerment: A comparative study of collective action and psychological outcomes. *European Journal of Social Psychology*, 35, 35-58.
- 5-Joshee, R. (2003) Citizenship & multicultural education in Canada: from assimilation to social cohesion, in: J. Banks (Ed.) *Diversity and citizenship education: global perspectives* (San Francisco, Jossey-Bass), 127- 156.
- 6-Kellner, Douglas.1995. *Media Culture: Cultural Studies, Identity Politics between the Modern and the Postmodern*. London: Routledge.
- 7-Moua, M., & Lamborn, S. (March 2008). Ethnic socialization of Hmong American adolescents. Poster presented at the Biennial Meetings of the Society for Research on Adolescence, Chicago IL

- 8-Nadler, D. A. and M. L. Tushman (1989). "Organisational Frame Bending: Principles for Managing Reorientation." *Academy of Management Executive* 3(3): 194-204.
- 9-Polonska-Kimunguyi, E. & Kimunguyi, P. (2011). The making of the Europeans Media in the construction of pan-national identity. *International Communication Gazette*.vol. 73 no. 6 507-523
- 10-Proshansky, H.M., & Fabian, A.K. (1987).The development of place-identity in the child. In C. S. Weinstein & T. G. David (Eds.), *Spaces for Children* (pp. 21-40). New York: Plenum.
- 11-Rahim, Samsudin A. & Pawanteh, Latiffah(2009). Media Penetration and Cultural Identity Among YoungAdults in Malaysia. *European Journal of Social Sciences – Volume 11, Number 2* .Pp 225-233
- 12-Sahin,S.(2011). Open borders,closed minds: The discursive construction of national identity in North Cyprus.*Media, Culture & Society*,33(4) 583–597
- 13-Stinson, A. T. (2009). National identity & national building in post apartheid South Africa. A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Masters of Arts in Political Studies. Rhodes University.
- 14-Turner, J. C. (2005). Examining the nature of power: A three-process theory. *European Journal of Social Psychology*, 35, 1-22.
- 15-Ullah, Hazir (2012). Cultural Imperialism Through Education in Pakistan & the Loss of National Identity. *Middle-East Journal of Scientific Research* 12 (2): 215-222
- 16-Waters,T. &Leblanc,K.(2005)Refugees &education: mass public schooling without a nationstate, *Comparau've Education Review*,49,129-147.
- 17-Xu, J., Shim, S., Lotz, S. & Almeida, D.(2004). Ethnic identity, socialization factors, and culture-specific consumption behavior. *Psychology & Marketing*, Volume 21, Issue 2, pages 93–112

